

UDEJANJANJE CELOVITEGA VARSTVA STAVBNE DEDIŠČINE

UDK 719
COBISS 1.04 strokovni članek
prejeto 24.10.2005

Implementing comprehensive protection of the built heritage

izvleček

Oktobra 1997 so v Strasbourgu na konferenci Sveta Evrope ponovno razpravljali o pomenu in vlogi ohranjanja kulturne in naravne dediščine v kakovostnem razvojnem urejanju evropskih kulturnih krajin. Voditelji držav in vlad članic Sveta Evrope so se na zaključku razprave, ob zavedanju, da je raznolikost evropskega kulturnega in naravnega prostora vrednota, od katere je odvisna tudi bodoča kakovost bivanja, zavezali, da bodo v razvojnem urejanju lastnega prostora dosledno spoštovali že sprejete meddržavne dogovore in pogodbe ter upoštevali vse mednarodno sprejete odločitve in oblikovana priporočila o varstvu kulturne in naravne dediščine.

Slovenija v zvezi z varstvom stavbne dediščine kot pomembnega, a v našem razvojnem urejanju prostora močno ogroženega člena kulturne dediščine, v normativnih in vrednostnih dokumentih, izdelanih na državnem nivoju, kakovostno povzema mednarodna določila, priporočila in zaveze. Vendar pa pregled prostorskih in izvedbenih dokumentov ter njihovega udejanjanja v prostoru kaže manj kakovostno sliko. Mnoga mednarodna določila in priporočila so na tem nivoju še vedno zapostavljena. Med izjemami, ki potrjujejo pravilo, je v zadnjih dveh letih izdelana normativna dokumentacija za prostorsko, urbano in arhitekturno prenovo naselja Štanjel. Med številnimi normativnimi zavezami in načeli je v dokumentih še posebej upoštevano pred skoraj tridesetimi leti oblikovano priporočilo o integralnem, celostnem varstvu stavbne dediščine.

ključne besede:

Prenova, integralno - celovito varstvo stavbne dediščine, trajnostni razvoj grajenih struktur, urbanistična zasnova, lokacijski načrt.

abstract

In October 1997, at a conference of the Council of Europe in Strasbourg, the significance and role of preservation of cultural and natural heritage in qualitative management of European cultural landscapes, was discussed anew. In conclusion the leaders of countries and governments of member states, conscious of the fact that the variety of European cultural and natural space is a value, pledged to fully respect already adopted international agreements and contracts in development planning of their own space and that they would respect all internationally acknowledged decisions, as well as devised recommendations concerning protection of cultural and natural heritage.

Concerning protection of built heritage in Slovenia, as an important, yet seriously challenged part of our cultural heritage in development planning, we can state that in normative and evaluative documents produced on the national level, most international stipulations, recommendations and commitments are respected. However an overview of planning and implementation documents or their manifestations in space show a much less satisfactory picture. On this level many international stipulations and recommendations are still neglected. Amongst the exceptions, which prove the rule, is the normative documentation produced during the last two years for the spatial, urbanistic and architectural renewal of Štanjel. Special attention amongst the numerous normative commitments and principles in the document was given to the recommendation about integral, comprehensive protection of built heritage, devised almost thirty years earlier.

key words:

Renewal, integral-comprehensive protection of built heritage, sustainable development of built structures, urbanistic concept, location plan.

"Pesniki in pisatelji so najboljčutiljivejši senzorji čustvenega trepeta v nas, v nas samih in v skupnostih, ki jih tvorimo. Tudi vizionarji so" [Mušič, 1999]. Med slovenskimi literati, ki so se v svojih delih različno, tudi v prisposodobah, dotikali naše bodočnosti ter v zvezi z njo opozarjali na različne vsebine, je tudi Anton Trstenjak. V enem izmed svojih številnih del je teolog, filozof in psiholog zapisal, da moč naroda izvira iz zgodovine in tudi v zgodovinskem razvoju oblikovane kulture. Vsi evropski narodi so to, kar so, na temelju svoje zgodovine, kulture in prostora ter njim lastne kulture stavbarstva. Brez te različnosti evropske kulture sploh ni. Da obstaja evropska ali svetovna kultura, tudi kultura stavbarstva in kultura arhitekture, ki presega narodno, je zgolj vtis.

V primerjavi z deželami Evrope se pri nas spoznanje o pomenu in vlogi ohranjanja stavbne dediščine v urejanju prostora prepočasi in komaj zaznavno vpleta v dejavnosti, povezane z načrtovanjem naselij in oblikovanjem kulturnih krajin. Vzroki za tako stanje na tem mestu ne bodo naštetni in analizirani, ampak bo, kot vodilo za kakovostne spremembe varstva stavbne dediščine v razvojnem urejanju naselij, predstavljen za naselje Štanjel sprejet lokacijski načrt¹. V predstavitvi bo odstrta možna metoda dela, s katero bi bilo mogoče v naši stavbni kulturi ohraniti tisto, kar je zanjo bistveno.

Način dela pri pripravi lokacijskega načrta za prenovo spomenika visoko zahtevne stopnje je v slovenskem projektantskem okolju izviren, nov. Tako so že v dokumentu, ki določa njegovo kakovostno udejanjanje - poleg vsebinskih in tehničnih sprejemljivosti stavbne lupine ter podrobnih zahtev Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine - preko prikaza načrtovanega posega z različnih zornih kotov predstavljene tudi morebitne pasti in pričakovani problemi.

Predmet in metoda dela

Kras je zaradi naravnih in ustvarjenih danosti identitetna in razpoznavna kulturna krajina. Med grajenimi strukturami, ki identiteto in razpoznavnost kulturne krajine pomembno sooblikujejo, je po interdisciplinarnih in tudi mednarodnih ocenah posebno mesto dodeljeno Štanjelu; znotraj tega pa predvsem staremu naselbinskemu jedru, ki je kulturni spomenik lokalnega in državnega pomena². Za območje kulturnega spomenika, nenadomestljivega izraza bogastva naše kulturne dediščine ter njegove neprecenljive pričevalne vrednosti o naši zgodovini, ki jo moramo varovati in posredovati prihodnjim rodovom, je bila, v sozvočju z mednarodnimi usmeritvami in domačimi normativnimi dokumenti, izdelana normativna dokumentacija za razvojno prenovo: Občinski lokacijski načrt za območje - stari del Štanjela [Uradni list RS, št.66/05].

V procesu priprave normativnega dokumenta je bila izdelana podrobna analiza materialnih in pisnih virov. Pregledani so bili z razvojno prenovo in urejanjem prostora povezani mednarodni in domači vrednostni in normativni dokumenti ter vse že izdelane študije, raziskave in strokovne naloge. Ponovno je bilo pregledano obstoječe grajeno tkivo, s poudarkom na mogoči umestitvi novih uporabnosti.

Rezultati izdelanih analiz so bili (poleg pravnih osnov) sklenjeni v temeljno vodilo za oblikovanje strokovnih rešitev urbane in arhitekturne prenove.

V postopek priprave strokovnega osnutka so bili aktivno vključeni uporabniki prostora - prebivalci naselja. Z njimi usklajen strokovni predlog je bil nato zaključen in oblikovan v normativni dokument po postopkih, določenih v Zakonu o urejanju prostora [Uradni list RS, št. 110/02 in popravek 8/03] in Zakonu o graditvi objektov [Uradni list RS, št. 110/02].

Celovito (integralno) varstvo stavbne dediščine

Pri oblikovanju normativnega dokumenta za razvojno prenovo starega jedra Štanjela so bila dosledno upoštevana mednarodna načela celovitega (integralnega) varstva stavbne dediščine (integrated heritage conservation). Prostorska ureditev naselja tako temelji na razvojnem varstvu nepremične kulturne dediščine, kar pomeni, da se zavarovane grajene strukture, ki so danes v večini primerov slabo vzdrževane, zapuščene ali celo porušene, in druge tako ali drugače degradirane strukture v njeni sestavi prenovijo razvojno, to je v skladu s podanimi novimi vsebinami omenjene razvojne vizije in vsemi zahtevami sodobnega bivanja.

Način razvojne prenove celovitega (integralnega) varstva stavbne dediščine pa je v našem urejanju prostora sicer malo upoštevan, zato ga posebej izpostavljam. Usmeritev, ki je nekaj novega le še pri nas (v urejanju evropskega prostora in oblikovanih sistemih varstva stavbne dediščine to že dolgo ni več), je bila sprejeta pred tridesetimi leti na sestanku ministrov Sveta Evrope v Amsterdamu (Amsterdam Declaration) in sicer na podlagi ugotovitev, da predstavlja v razvojnem urejanju prostora stavbna dediščina večplastno vrednost - tudi okoljsko in ekonomsko - ter da je mogoče kakovostne urbane in arhitekturne zgodovinske stvaritve z vpetimi kiparskimi in slikarskimi mojstrovčinami varovati le skladno z razvojno prenovo ožjega in širšega okolja, s celovitim varstvom. Povedano drugače; politika individualnega varstva objektov in območij posebno vredne, zavarovane nepremične stavbne dediščine je razširjena in dopolnjena z jasno politiko vključevanja te dediščine v sodoben razvoj v mestih in drugih naseljih.

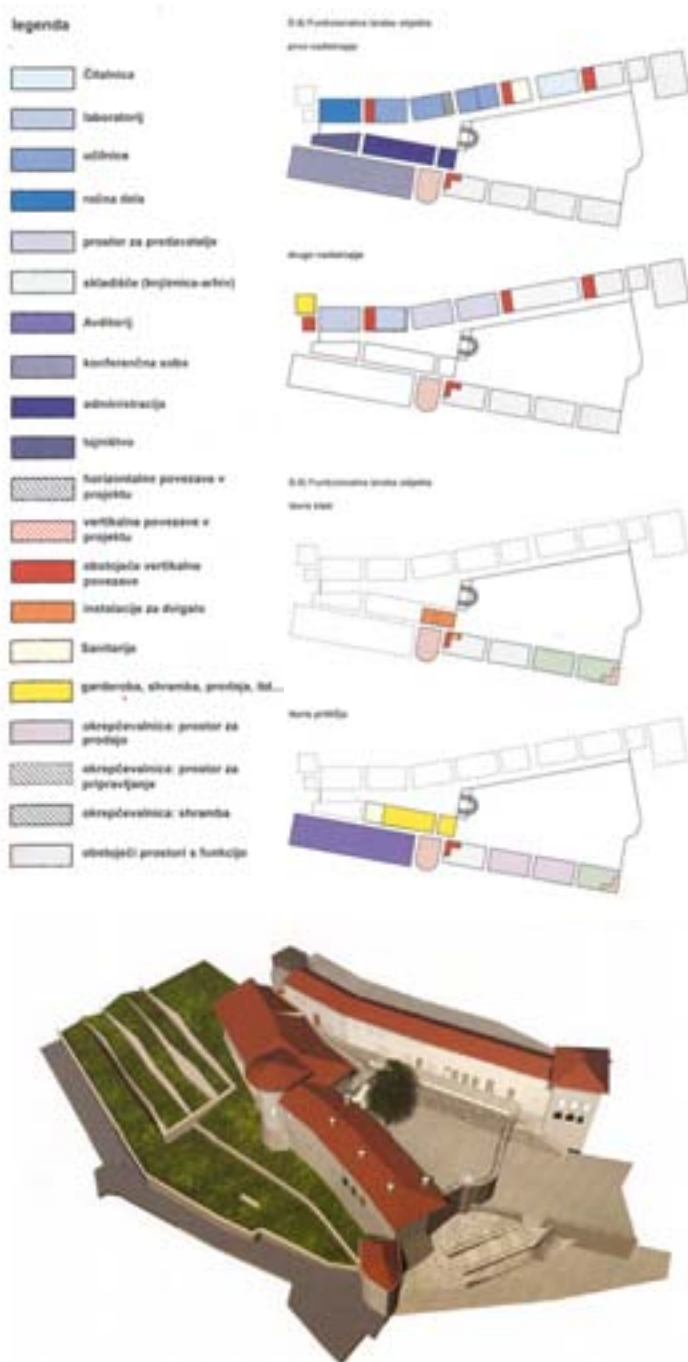
Filozofija celovitega (integralnega) varstva stavbne dediščine je povzeta v Konvenciji o varstvu stavbne dediščine Evrope (Granada Convention), ki je bila sprejeta leta 1985 v Granadi in katere pogodbenica je tudi Slovenija. Tudi v našem najzadnje oblikovanem vrednostnem dokumentu - Strategiji prostorskega razvoja Slovenije - je v poglavju o notranjem razvoju naselij zapisano: "Pri urejanju in načrtovanju razvoja naselij s kakovostno stavbno dediščino se uporabi varstvene in razvojne principe načrtovanja, zlasti se ohranja kakovostno stavbno ali urbano strukturo in njene razpoznavne značilnosti, posodablja degradirane stavbe ali urbane strukture ter uvaja ponovno rabo" (Ljubljana, 2004).

V sklopu razlage celovitega (integralnega) varstva je v Konvenciji o varstvu stavbne dediščine Evrope [Uradni list RS, št. 14-728/92] poudarjeno sodelovanje med urbanisti, uporabniki in tistimi, ki skrbijo za njeno varstvo. Le s prepletenim sodelovanjem vseh je mogoče oblikovati dokument, ki bo na eni strani varoval izvorno obliko dragocene grajene strukture, na drugi pa v največji možni meri podpiral zahteve prebivalcev, povezane s sodobno kakovostjo dela in življenja.

V proces izdelave Občinskega lokacijskega načrta za območje - stari del Štanjela so bili poleg načrtovalcev zvezno vključeni tako lokalna skupnost kot strokovnjaki iz Ministrstva za kulturo in strokovnjaki konservatorji iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije - območna enota Nova Gorica. Projektni predlogi, povezani z novo vsebino, so tako bili prebivalcem oz. lastnikom grajenih struktur v starem jedru razloženi in v procesu načrtovanja usklajeni z njihovimi željami. Podobno so v postopku izdelave načrta tudi konservatorji usmeritve za varstvo spomenika (podane v izdelanih strokovnih podlagah) uskladili z razvojnimi rešitvami izdelovalcev lokacijskega načrta in jih dopolnjevali v potrebnih podrobnostih.

Sodelovanje urbanistov, uporabnikov in konservatorjev pri izdelavi lokacijskega načrta se posebej kaže v inovativno

razvitem sestavnem delu dokumenta - prenovi fasadnih pasov z vrisanimi možnimi posegi v stavbno tkivo - in v obliki tabel, dodanih razlagam.

Slika 1: Funkcionalna izraba stavbne lupine in vizualizacija objekta Štanjelski grad.

Functional use of the building's shell and visualisation of the Štanjel Castle

Vir: Deu, Ž., 2002: Revitalizacija Štanjelskega gradu. Občina Komen, Komen

Normativni dokumenti

V skladu z Zakonom o urejanju prostora je bila kot izhodiščna normativna osnova za izdelavo Občinskega lokacijskega načrta za območje stari del Štanjela sprejeta Urbanistična zasnova, kot sestavni del sprememb in dopolnitev prostorskih sestavin planskih aktov občine Komen³. V planskem dokumentu je poleg

celostnih razvojnih in urbanističnih usmeritev (vizija razvoja območja lokacijskega načrta v sklopu celotnega območja; razporeditev dejavnosti; zasnova komunalne infrastrukture; zasnova prostorskih ureditev v zvezi z varstvom pred naravnimi in drugimi nesrečami; usmeritve za urbanistično, arhitekturno in krajinsko oblikovanje in ohranjanje arhitekturne identitete; zasnove prostorskih ureditev za funkcionalne celote, ki se urejajo z lokacijskim načrtom za staro jedro, ter zasnova programa in načina urejanja posameznih funkcionalnih celot; usmeritve za ohranjanje okolja in narave ter varstvo kulturne dediščine) podano tudi območje urejanja. Z obravnavanim lokacijskim načrtom se tako ureja:

- območje kulturnega spomenika;

območje, ki je funkcionalno neposredno povezano z njim in predstavlja vstopno točko h kulturnemu spomeniku.

Poleg urbanistične zasnove, temeljnega normativnega dokumenta za izdelavo lokacijskega načrta, je bilo pri njegovi izdelavi upoštevanih še 34 normativnih dokumentov - od krovnih zakonov, aktov o zavarovanju do sektorskih aktov in predpisov -, pa tudi vse potrebne smernice nosilcev urejanja prostora in 36 obstoječih ter na novo izdelanih strokovnih podlag.

Razvojna vizija

Temeljno izhodišče celovitega varstva stavbne dediščine je aktivno varstvo, povezano z izborom novih vsebin, ki morajo omogočiti razvoj gospodarske osnove, od katere je varstvo (med drugim) odvisno in s katero bo v območju dediščine omogočena:

- ohranitev kakovostnega okolja in dediščine;
- prilagoditev zgodovinskega naselja dejanskim potrebam današnjega časa;
- ohranitev naravnih, zgodovinskih in arhitekturnih vrednosti;
- zaustavitev in postopna odprava procesov degradacije ter
- trajna izboljšava življenja na območju stavbne dediščine.

Občinski lokacijski načrt, ki je po Zakonu o urejanju prostora tudi temeljni dokument, za vso paleto dejavnosti, povezanih s celovito prenovo - od restavracije, rekonstrukcije, sanacije do izgradnje novega - udejanja v okviru dejavnosti Pilotnega projekta Kras oblikovano razvojno vizijo, ki je podana v gradivu: Skupni razvojni program Občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Sežana ter kraškega dela Občin Kope in Miren-Kostanjevica. Pri tem pa seveda upošteva smernice varstva naravne in kulturne dediščine ter smernice vseh drugih nosilcev urejanja prostora.

Razvojna vizija lokalne skupnosti širšega prostora kraške regije, imenovana Skupni razvojni program, je usmerjena v dinamičen razvoj turizma ob ohranjanju identitete in privlačnosti prostora. V regiji naj bi bili nosilni stebri razvoja kraškega turizma Kobilarna Lipica, Škocjanske jame in Štanjel. V okviru teh pa ima Štanjel z bližnjim Kobdiljem - prav zaradi izjemne urbane in arhitekturne dediščine ter enkratne in neponovljive prostorske celote v značilnem krajinskem okviru - izpostavljeno izobraževalno-turistično vlogo.

Usmeritev razvoja je bila upoštevana že pri prvem izdelanem izvedbenem projektu načrtu za prenovo gradu. V okviru izdelave lokacijske, projektne in investicijske dokumentacije za prenovo gradu je mednarodna zasedba strokovnjakov v prvem koraku na podlagi analiz današnjega stanja gradu in naselja preverila umestitev v razvojnem programu predlaganih dejavnosti v obstoječe grajene strukture gradu in starega jedra. Preveritev možnih vsebin v danem okolju je bila izdelana ob aktivnem sodelovanju prebivalcev in z upoštevanjem veljavnih normativnih ter tehničnih predpisov in smernic varovanja.

Vsebinska izdelanega elaborata (dodana mu je bila tudi

priporočena uporaba gradiv ter priporočena izvedba komunalne infrastrukture), ki je bila oblikovana kot izhodiščno in potrebno strokovno gradivo za projektante in izdelovalce lokacijske, projektne in investicijske dokumentacije za prenovo gradu, je bila vodilo tudi pri izdelavi urbanistične zasnove in lokacijskega načrta. Grajska stavbna lupina je namreč v sestavi grajene strukture, ki se jo ureja z lokacijskim načrtom Štanjel - staro jedro, sorazmerno velika, tako da z izbrano uporabnostjo usmerja razvoj celotnega naselja, oziroma kar celotnega območja. Je srce celovite razvojne prenove Štanjela in Kobdilja in bodočega kakovostnega razvoja kraške kulturne krajine. Izbrana nova vsebina Štanjelskega gradu, ki jo je mogoče umestiti v obstoječo stavbno lupino, je izobraževalna. Visokošolska organizacija s svojim načinom delovanja namreč omogoča, da iste prostore uporabljajo tudi različne druge inštitucije in tako zagotavlja kontinuiteto aktivnosti skozi vse leto. Nova vsebina je tudi usklajena z obstoječimi funkcijami in pozitivno sprejeta med prebivalci lastniki in investitorji, ki bodo s prenovo stavbnega tkiva v jedru naselja zadovoljili med drugim tudi potrebe po prenočiščih in ostalih oskrbno-storitvenih dejavnostih za razvoj izobraževalnega turizma.

Tako so predlagane nove vsebine in sam proces celovitega varstva stavbne dediščine v izdelani Občinski lokacijski dokumentaciji - staro jedro Štanjela v izhodišču postavljeni v okvir že izdelanega projekta revitalizacije štanjelskega gradu (zanj je tudi gradbeno dovoljenje že izdano).

Vsebinska lokacijskega načrta

Občinski lokacijski načrt za staro jedro Štanjela (OLN Štanjel staro jedro) določa:

- ureditveno območje;
- načrt prenove območja s funkcionalno dopolnitvijo;
- zasnovo projektne rešitve za urbanistično, krajinsko in arhitekturno oblikovanje;
- zasnovo prenove prometne, energetske, telekomunikacijske, vodovodne in druge komunalne infrastrukture;
- rešitve in ukrepe za varstvo okolja;
- rešitve in ukrepe za varstvo kulturne dediščine;
- etapnost izvedbe;
- obveznosti investitorjev in izvajalcev.

Podrobnosti lokacijskega načrta, povezane z načeli celovitega varstva stavbne dediščine

Razmestitev dejavnosti

Na osnovi analiz možnih in dopustnih posegov v obstoječo grajeno strukturo in z upoštevanjem vseh usmeritev, ki so jih podali nosilci urejanja prostora, je v lokacijskem načrtu podana razmestitev v viziji razvoja predvidenih dejavnosti.

Upravnim dejavnostim in turistično-poslovni promociji za celotno gravitacijsko območje so namenjene izpostavljene grajene strukture (obzidje, stolpi). V obnovljeni strukturi gradu, srcu naselja, bodo zaživele gostinske, kulturne, izobraževalne in upravne dejavnosti na državnem ali evropskem nivoju.

Privlačne vsebine naselja (galerije, umetniške delavnice, specializirane trgovine, lokali, gostinstvo, enologija) so - tudi z namenom ohranjanja miru v drugih območjih naselja - umeščene v restavrirane, rekonstruirane ali kako drugače sanirane stavbe na atraktivnih lokacijah: na koncu stavbnih nizov, na malih trgih in zlasti ob glavnih poteh ogleda.

Glede na lokacije posameznih dejavnosti je posledično določena tudi uporaba prenovljenih grajenih struktur, in sicer za bivanje turistov ter seveda stalnih prebivalcev; gre za dele naselja s kvalitetnejšim bivalnim okoljem (zračnost, razgled, zelenje,

hitrejša dostopnost do parkirišč in oskrbe).

Dolnja vas prevzame dopolnilne oskrbne dejavnosti lokalnega središča in del turističnih dopolnilnih dejavnosti. V tem delu je predvidena sprememba rabe obstoječih objektov ali delov objektov za potrebe oskrbnih in nastanitvenih funkcij. Območje obstoječega trga in dostop do starega jedra se uredi z ohranjanjem obstoječih kvalitet prostora. Trg se uredi kot prehodno območje, ki oblikuje dostop do predvidenih skupnih oskrbnih funkcij (zahodno od obstoječega trga) ter do parkirnih površin za obiskovalce. V tem območju ima stanovanjska gradnja le dopolnilni značaj.

Posebni projektni pogoji in usmeritve za prenovo obstoječega stavbnega fonda

Ker je kulturna dediščina starega jedra temeljni vir bodočega razvoja, je celostna prenova urbane in arhitekturne podobe z vsemi razvojnimi spremembami usmerjena v ohranitev izvorne oblike z varovanjem:

- identitetne urbane strukture naselja (silhueta, identitetna homogena organska oblika stavbne strukture z vzpostavljeno hierarhijo posameznih stavb, komunikacij in oprtih prostorov) in
- identitetne podobe stavbnih ovojev, še posebej pa izvirnosti (materialni ali pisni vir) tistih stavb, ki s posameznimi stavbnimi elementi pričajo o nekdanjem načinu življenja, o stavbnem razvoju, o tradicionalnem načinu gradnje in uporabi materialov, o izvedbah ipd..

Iz oblikovanih zavez izhajajo naslednje podrobnosti:

- vrsta prenove (restavracija, rekonstrukcija, sanacija itd.) delov stavb, stavb, stavbnih nizov ali urbanih enot v naselju ne sme biti poenotena;
- nova vsebina objektov (funkcija, namembnost) je omejena s stavbno lupino - morebitna nova namembnost se mora v izhodišču prilagoditi zaščiti in varstvu identitete (v nekaterih primerih pa celo varstvu izvorne podobe stavbe, stavbnega niza ali dela naselja);
- površinska patina stavbnega in urbanega ovoja se ohrani v največji možni meri;
- sanacije obstoječega (posebej še restavracije) morajo biti izvedene z avtohtonimi gradivi in s starimi postopki ter tehnologijami;
- tehnična nadgradnja (potresna varnost, nova infrastruktura) mora biti kompatibilna z obstoječimi gradivi in tehnikami gradnje;
- rekonstrukcije stavb so predvidene le na lokacijah, kjer bo urbana ureditev pridobila poleg izgubljenih tudi sodobne kakovosti (prometna ureditev, varnost, nova uporabnost in drugo);
- predvidene so le konstrukcije objektov, ki jih je mogoče ponovno zgraditi na osnovi bolj ali manj obsežnih materialnih ostankov in zgodovinskih pisnih virov;
- ostaline porušene objekti, ki se v skladu z urbanističnimi ureditvami razvojne prenove ne rekonstruirajo v stanje pred poružitvijo, se pred popolnim uničenjem zaščitijo s konzerviranjem in utrditvijo (varnost). Zaščitene ruševine se integrirajo v zunanjo ureditev kot zgodovinski dokument časovnega prehajanja, ki je zanimiv tako za turiste kot za raziskovalce.

Za kakovostnejšo izpeljavo podanih zavez so v izdelanem lokacijskem načrtu podrobno predstavljene identitetne značilnosti arhitekturnega oblikovanja in podane usmeritve za novo oblikovanje stavbnih ovojev in posameznih stavbnih členov. Dovoljene spremembe stanja - vsebinske, tehnične in likovne - so za vsak objekt posebej podane v pregledni tabeli in predstavljene

v grafičnih prilogah.

Ureditev odprtih površin

V povezavi s prenovo grajenih struktur in z novimi dejavnostmi so v lokacijskem načrtu podane še ureditve zunanjih površin, tlakovanje in ozelenitev cest, poti in parkov. Določena so tudi območja večjih parkirišč.

Postopnost prenove

Prenova gradu ter izdelava potrebne komunalne, energetske in prometne infrastrukture sta prva večja prostorska posega. Prenova ali rekonstrukcija do tal porušene objekti, ki predstavljajo dolgoročni stavbni potencial za potrebe stanovanj in dopolnilnih dejavnosti, pa naj bi bila izvedena v zadnji fazi prenove.

Slika 2: Občinski lokacijski načrt za območje stari del Štanjela.
Municipal Location plan for the old part of Štanjela.

Vir: Občinski lokacijski načrt za območje stari del Štanjela. Uradni list RS, št.66/05.

Normativni akt, vzorčni model v našem prostoru, je izdelan - sledi njegovo udejanjanje

Štanjel je arhitekturni in urbanistični spomenik državnega pomena. Nekdaj je imel vlogo centralnega naselja z agrarnim gravitacijskim zaledjem, danes je v večjem delu degradirano naselje brez ustrezne komunalne opreme in s pretežno neizkoriščenim, opuščanim, slabo vzdrževanim ali celo porušanim stavbnim fondom. Je na pol zapuščeno naselje brez osnovnih oskrbnih dejavnosti.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je s prenovo dela Štanjelskega gradu, vodila jo je dr. Nataša Štupar - Šumi, pričel proces postopne sanacije stanja. Delna prenova grajske lupine in prenova nekaj stavb znotraj grajene strukture je bila v več kot desetletju pripeljana do točke, ko je postalo jasno, da parcialno obnavljanje posameznih delov spomenika brez oblikovane razvojne vizije in celostne prenove tako starega dela Štanjela, kot tudi širšega vplivnega območja, ne bo pripeljalo do ciljnega stanja, to je do kakovostnega razvojnega varstva visoko vredne kulturne dediščine. Na dlani je bilo tudi spoznanje, da obstoječi normativni dokumenti³ niso zadostna in predvsem ne dovolj kakovostna osnova za izdelavo projektov za pridobitev gradbenih in drugih upravnih dovoljenj, ki so potrebna za udejanjanje celovite razvojne prenove naselbinske celote,

kulturnega spomenika in drugih, večinoma novejših delov naselja, vključno z naseljem Kobdilj. Povezano z ugotovljenim stanjem ter nespornim dejstvom, da so kakovostni normativni dokumenti osnovna podstat razvojnega varstva naselja, je lokalna skupnost usmerila svojo dejavnost v izdelavo le-teh.

V štirih letih so bili izdelani in delno tudi že sprejeti prostorski in izvedbeni dokumenti: Urbanistična zasnova za naselji Štanjel in Kobdilj, Občinski lokacijski načrt staro jedro Štanjela ter načrt za revitalizacijo Štanjelskega gradu in hiše ob stolpu na vratih (izvedbena dokumentacija izdano gradbeno dovoljenje). Staro jedro, ki ima posebno vrednost in predstavlja tudi možnosti za boljši razvoj novega (turizem), je v dokumentih povezano v enovit organizem. Naselje Štanjel ima tako vse normativne pogoje, da uresniči sprejeto razvojno vizijo, v kateri je Štanjel postavljen za enega od bodočih stebrov turistično-gospodarskega razvoja kraške regije.

Slika 3: Pogled na Štanjel.
View of Štanjel.
Avtor fotografije: Živa Deu.

Slika 4: Štanjelsko stavbno tkivo - izjemno kulturno bogastvo naroda.
Štanjel's built tissue - exceptional cultural wealth of a nation.
Avtor risbe: Igor Sapač.

Varstvo stavbne dediščine, tudi spomenikov najvišjih vrednosti, je v sozvočju s sodobnimi načeli celovitega varstva vpeto v vse procese urejanja prostora. Zahteva po razvojnem varstvu stavbne dediščine v urejanju prostora je jasno izražena tudi v zadnji meddržavni pogodbi, Konvenciji o kulturni

raznolikosti, sprejeti 20. oktobra 2005 v Parizu na generalni konferenci OZN za vzgojo, znanost in izobraževanje.

V slovenskem prostoru so načela celovitega varstva stavbne dediščine pri oblikovanju in sprejemanju državnih dokumentov sicer upoštevana, vendar pa apliciranje teh načel v dokumentih lokalnih skupnosti, vse do aktov, potrebnih za posege v prostor, ni kakovostno oziroma so ta načela odsotna. Temeljni vzroki za opisano stanje so v neoblikovanih vizijah prostorskega razvoja naselij ali njihovih delov na lokalnem nivoju, v slabi ozaveščenosti prebivalcev in uporabnikov stavbne dediščine - večina jih stavbno dediščino še vedno razume kot coklo sodobnega življenja - ter v težavnem interdisciplinarnem povezovanju strokovnjakov v ustvarjalno prepletenem procesu razvojne preнове.

Občinski lokacijski načrt za staro jedro Štanjela je prvi izvedbeni dokument, izdelan za razvoj širšega območja spomenika kulturne dediščine, ki je v postopku izdelave - tudi zaradi števila preteklih raziskav, delavnic in izdelanih strokovnih podlag - presegel opisane pomanjkljivosti ter uvedel za udejanjanje meddržavnih usmeritev razvojnega varstva kulturne dediščine izvirne pristope. Lokacijski načrt za staro jedro Štanjela kot tudi izvedbeni dokument za prenovno gradnjo, v naselju Štanjel obsežne in vidno izpostavljene grajene strukture tako predstavljata vzor in izziv za strokovno nadgradnjo.

Opombe

- 1 Občinski lokacijski načrt za območje - stari del Štanjela. Uradni list RS, št. 66/05. Naročnik: Občina Komen. Izdelovalec: Lokus, d. o. o.. Strokovni vodja projekta: dr. Živa Deu, u. d. i. a., Fakulteta za arhitekturo. Strokovni svetovalec: Nataša Kolenc, u. d. i. a., Ministrstvo za kulturo. Odgovorni projektant: Majda Zupanič, u. d. i. a..
- 2 Staro jedro naselja Štanjel je skupščina Občine Sežana razglasila za zaščiteno območje z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju Občine Sežana, objavljenem v Uradnih objavah št. 13, Koper, 17. 04. 1992; - območje Ferrarijevega vrta pa je zaščiteno z odlokom Ministrstva za kulturo št. 3852 iz leta 1999.
- 3 Dolgoročni plan Občine Sežana za obdobje 1986 - 2000 in Družbeni plan Občine Sežana za obdobje 1986 - 1990; oba za območje Občine Komen [Uradni list SRS, št. 14/88, Primorske novice - Uradne objave, št. 1/89, 3/89, 5/92 in 18/93 in Uradni list RS, št. 28/95, 50/97] in Odllok o uskladitvi dolgoročnega plana Občine Sežana za obdobje 1986 - 2000 s prostorskimi sestavinami dolgoročnega plana SR Slovenije za obdobje 1986 - 2000 [Uradni list SRS, 13. januar 1989 - št. 1].

Viri in literatura

- Občinski lokacijski načrt za območje stari del Štanjela. Uradni list RS, št.66/05.
Urbanistična zasnova za naselji Štanjel in Kobdilj. Uradni list RS, št.66/05.
Agenda 21, 1995: Umanotera. Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Ljubljana.
Agenda Habitat, 1997: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje, Ljubljana.
Deu, Ž., 2002: Revitalizacija Štanjelskega gradu. Občina Komen, Komen.
European Spatial Development Perspective, (1999). European Commission, Luxemburg.
Gobovšek, J., 2003: Doktrina 1. Mednarodne listine ICOMOS. Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij, Ljubljana.
Mušič, V., 1999: Usmeritve za razvoj naselij. MOP, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
Petrič, M., 2000: Mednarodno pravno varstvo kulturne dediščine. Vestnik, št. XVII. Uprava RS za kulturno dediščino, Ljubljana.
Robert Pickard, 2001: Policy and Law in Heritage Conversation. Spon Press, London.
Strategija prostorskega razvoja, 2004: Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
Towards an urban agenda in the European Union, 1997: Commission of the European Communities, Brussels.